

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

23 noiembrie 2023*

„Trimitere preliminară – Politica agricolă comună – Fondul european de orientare și garantare agricolă (FEOGA), secțiunea «Garantare» – Schemă comunitară de sprijin pentru măsuri forestiere în agricultură – Regulamentul (CEE) nr. 2080/92 – Articolul 3 primul paragraf literele (b) și (c) – Schemă de sprijin – Prime de întreținere și prime pentru pierderile de venit – Condiții de acordare – Reglementare națională care prevede o cerință privind densitatea minimă de arboret a parcelelor – Nerespectarea cerinței ca urmare a unei cauze neimputabile beneficiarului – Obligație de rambursare a sprijinului – Forță majoră – Principiul proporționalității”

În cauza C-213/22,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Supremo Tribunal Administrativo (Curtea Administrativă Supremă, Portugalia), prin decizia din 24 februarie 2022, primită de Curte la 22 martie 2022, în procedura

Instituto de Financiamento da Agricultura e Pescas, IP

împotriva

CS,

CURTEA (Camera a treia),

compusă din doamna K. Jürimäe, președintă de cameră, și domnii N. Piçarra, M. Safjan, N. Jääskinen și M. Gavalec (raportor), judecători,

avocat general: doamna L. Medina,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

având în vedere procedura scrisă,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru CS, de J. Teles Branco, advogado;
- pentru guvernul portughez, de H. Almeida, P. Barros da Costa, P. Direitinho și A. Pimenta, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: portugheza.

- pentru guvernul elen, de E. Leftheriotou, M. Tassopoulou și A.-E. Vasilopoulou, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de B. Rechená și A. Sauka, în calitate de agenți,

având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 3 literele (b) și (c) din Regulamentul (CEE) nr. 2080/92 al Consiliului din 30 iunie 1992 de instituire a unei scheme de sprijin comunitare pentru măsuri forestiere în agricultură (JO 1992, L 215, p. 96), precum și a principiului proporționalității.
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între CS, pe de o parte, și Instituto de Financiamento da Agricultura e Pescas, IP (Institutul pentru Finanțarea Agriculturii și Pescuitului, IP, Portugalia) (denumit în continuare „IFAP”), pe de altă parte, în legătură cu legalitatea unei decizii a acestuia prin care se dispune rambursarea primelor primite de CS cu titlu de sprijin pentru împădurirea suprafețelor agricole instituit prin Regulamentul nr. 2080/92.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Regulamentul nr. 2080/92 a fost abrogat prin Regulamentul (CE) nr. 1257/1999 al Consiliului din 17 mai 1999 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală acordat din Fondul european de orientare și garantare agricolă (FEOGA) și de modificare și abrogare a unor regulamente (JO 1999, L 160, p. 80, Ediție specială, 03/vol. 28, p. 134), cu efect de la 2 iulie 1999. Cu toate acestea, ținând seama de articolul 55 alineatul (3) din acest din urmă regulament, Regulamentul nr. 2080/92 a continuat să se aplice acțiunilor pe care Comisia le-a aprobat în temeiul acestui regulament anterior datei de 1 ianuarie 2000, astfel încât litigiul principal rămâne guvernat de dispozițiile regulamentului menționat.
- 4 Primul, al doilea, al treilea și al cincilea considerent ale Regulamentului nr. 2080/92 enunță:

„[Î]ntrucât împădurirea suprafețelor agricole prezintă o importanță deosebită atât pentru utilizarea solului și pentru mediu, cât și ca o contribuție la reducerea deficitului de resurse silvicole în Comunitate și ca o completare a politicii comunitare de control al producției agricole;

întrucât experiența dobândită în materie de împădurire a terenurilor agricole de către agricultori arată că schemele de sprijin existente destinate să promoveze împădurirea sunt insuficiente și că activitățile de împădurire a suprafețelor agricole retrase din producția agricolă în ultimii ani s-au dovedit a fi nesatisfăcătoare;

întrucât se dovedește, prin urmare, oportună înlocuirea măsurilor prevăzute în titlul VIII din Regulamentul (CEE) nr. 2328/91 al Consiliului din 15 iulie 1991 privind ameliorarea eficienței structurilor agricole [(JO 1991, L 218, p. 1)] cu măsuri care să răspundă mai bine necesității unei încurajări eficiente a împăduririi suprafețelor agricole;

[...]

întrucât o primă degresivă pentru primii 5 ani destinată să contribuie la cheltuielile de întreținere a noilor împăduriri poate constitui un element important pentru încurajarea împăduririi”. [traducere neoficială]

5 Articolul 1 din acest regulament, intitulat „Obiectivul schemei de sprijin”, prevede:

„Se instituie o schemă de sprijin comunitară cofinanțată de Fondul european de orientare și garantare agricolă (FEOGA), secțiunea «Garantare», pentru:

- a însoți schimbările prevăzute în contextul organizărilor comune ale pieței;
- a contribui la îmbunătățirea pe termen lung a resurselor silvice;
- a contribui la o gestionare a spațiului natural compatibilă într-o mai mare măsură cu echilibrul mediului;
- a combate efectul de seră și a absorbi dioxidul de carbon.

Această schemă de sprijin comunitară vizează:

- (a) o utilizare alternativă a terenurilor agricole prin împădurire;
- (b) o dezvoltare a activităților forestiere în exploatațile agricole.” [traducere neoficială]

6 Articolul 2 din regulamentul menționat, intitulat „Schemă de sprijin”, prevede la alineatul (1):

„Schema de sprijin poate cuprinde:

- (a) sprijin pentru acoperirea costurilor de împădurire;
- (b) o primă anuală per hectar împădurit, destinată să acopere costurile de întreținere a suprafețelor împădurite pentru primii 5 ani;
- (c) o primă anuală per hectar, destinată să compenseze pierderile de venit rezultate din împădurirea suprafețelor agricole;
- (d) sprijin pentru investiții privind ameliorarea suprafețelor împădurite, cum ar fi amenajarea de perdele forestiere de protecție, de fâșii de protecție împotriva incendiilor, de puncte de apă și de drumuri de exploatare forestieră, precum și ameliorarea suprafețelor împădurite cu stejar de plută.” [traducere neoficială]

7 Articolul 3 din același regulament, intitulat „Cuantumul sprijinului”, prevede la primul paragraf literele (b) și (c):

„Cuantumurile maxime eligibile ale sprijinului menționate la articolul 2 se stabilesc:

[...]

(b) în ceea ce privește costurile de întreținere, la:

- 250 [de euro] per hectar pe an în primii 2 ani și 150 [de euro] per hectar pe an în anii următori în cazul plantațiilor de rășinoase;
- 500 [de euro] pe hectar pe an în primii 2 ani și 300 [de euro] per hectar pe an în anii următori în cazul plantațiilor de foioase sau al plantațiilor mixte cu cel puțin 75 % foioase.

[...]

(c) în ceea ce privește prima destinată compensării pierderilor de venituri:

- 600 [de euro] per hectar pe an în cazul în care împădurirea este realizată de un agricultor sau de un grup de agricultori care au exploatat terenurile înaintea împăduririi acestora;
- 150 [de euro] per hectar pe an, dacă împădurirea este realizată de un alt beneficiar menționat la articolul 2 alineatul (2) litera (b);

pe o perioadă maximă de 20 de ani de la împădurirea inițială.” [traducere neoficială]

8 Articolul 4 din Regulamentul nr. 2080/92, intitulat „Programe de sprijin”, prevede:

„(1) Statele membre pun în aplicare schema de sprijin menționată la articolul 2 prin intermediul unor programe multianuale naționale sau regionale privind obiectivele menționate la articolul 1, care stabilesc, printre altele:

- cuantumurile și durata sprijinului menționat la articolul 2, în funcție de cheltuielile reale de împădurire și de întreținere a speciilor sau a tipurilor de arbori utilizați pentru împădurire sau în funcție de pierderile de venituri;
- condițiile de acordare a sprijinului, în special cele privind împădurirea;
- [...]

(2) De asemenea, statele membre pot pune în aplicare planuri zonale de împădurire care să reflecte diversitatea situațiilor de mediu, a condițiilor naturale și a structurilor agricole.

Planurile zonale de împădurire se referă în special la:

- determinarea unui obiectiv de împădurire;
- condițiile privind localizarea și gruparea suprafețelor care pot fi împădurite;

- practicile silvicole care trebuie respectate;
- selectarea speciilor de arbori adaptate la condițiile locale.” [traducere neoficială]

Dreptul portughez

- 9 Articolul 5 din Portaria 199/94 do Ministério da Agricultura (Decretul nr. 199/94 al Ministerului Agriculturii) din 6 aprilie 1994 (*Diário da República*, seria 1, nr. 80 din 6 aprilie 1994), în versiunea aplicabilă faptelor din litigiul principal (denumit în continuare „Ordinul ministerial nr. 199/94”), intitulat „Prime anuale”, prevede:

„Fără a aduce atingere alineatului următor, beneficiarii sprijinului pentru împădurirea suprafețelor agricole menționat la alineatul anterior au dreptul la două prime anuale per hectar împădurit destinate:

- a) să acopere, în primii cinci ani, costurile legate de întreținerea suprafețelor împădurite incluse în proiectul de investiții;
- b) să compenseze pierderile de venituri rezultate din împădurirea suprafețelor agricole.”

- 10 Articolul 6 din acest ordin ministerial, intitulat „Beneficiari”, prevede:

„1 – Pot beneficia de sprijinul prevăzut de prezentul decret:

- a) sprijin pentru împădurirea suprafețelor agricole: toate persoanele fizice sau juridice;
- b) sprijin pentru ameliorarea suprafețelor împădurite: agricultorii și asociațiile acestora;
- c) primă pentru acoperirea costurilor de întreținere a suprafețelor împădurite: toți beneficiarii sprijinului pentru împădurirea suprafețelor agricole;
- d) primă pentru compensarea pierderilor de venit: toate persoanele fizice sau juridice de drept privat care beneficiază de sprijin pentru împădurire, cu excepția celor care își încetează activitatea în conformitate cu Regulamentul (CEE) nr. 2070/92 al Consiliului din 30 iunie 1992 [de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 3493/90 de stabilire a normelor generale privind acordarea primei pentru producătorii de carne de ovine (JO 1992, L 215, p. 63)].

2 – În ceea ce privește speciile cu creștere rapidă exploatate prin rotație pe o perioadă mai scurtă de 16 ani, sprijinul se acordă doar pentru împădurirea suprafețelor agricole și numai agricultorilor care exploatează terenurile agricole cu titlu principal.”

- 11 Articolul 7 din ordinul ministerial menționat, intitulat „Angajamentul beneficiarilor”, prevede:

„În vederea acordării sprijinului prevăzut de prezentul ordin, beneficiarii trebuie să se angajeze printre altele:

- a) să respecte practicile de cultivare prevăzute în planul de orientare a gestionării aferent proiectului de investiții;

- b) să se asigure că arboreturile plantate prezintă densitățile minime prevăzute în anexa C în cursul anului următor plantării;
- c) să întrețină și să protejeze arboreturile forestiere plantate sau îmbunătățite, precum și infrastructurile situate în acestea, pentru o perioadă de cel puțin zece ani sau, în cazul plății primei pentru pierderile de venit, atât timp cât aceasta este acordată.

[...]

- 12 Articolul 26 din același ordin ministerial, intitulat „Plata parțială a primelor”, prevede:

„Atunci când o parte din arboret este distrusă din motive care nu sunt imputabile beneficiarului, primele prevăzute de prezentul ordin continuă să fie plătite pentru parcela care rămâne în bune condiții vegetale.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 13 La 4 martie 1997, IFAP și CS au încheiat o convenție prin care se convenea ca aceasta din urmă să beneficieze de sprijin pentru împădurirea terenurilor agricole care intră sub incidența Regulamentului nr. 2080/92. Această convenție, care privea cinci parcele, prevedea plata unui sprijin inițial destinat acoperirii costurilor de împădurire, a unor prime anuale de întreținere și a unor prime anuale pentru pierderile de venit.
- 14 În conformitate cu punctul C.7. din condițiile generale ale convenției, care relua dispozițiile articolului 7 litera b) din Ordinul ministerial nr. 199/94, CS era obligată să „asigure că arboreturile instalate prezintă densitățile minime prevăzute de lege în cursul anului următor celui al plantării” (în continuare, „cerința densității minime a arboretului”).
- 15 În plus, partea E din aceleași condiții generale, intitulată „Reziliere și modificare unilaterală”, avea următorul cuprins:
- „E.1. IFAP poate rezilia sau modifica în mod unilateral prezenta convenție în cazul neîndeplinirii de către beneficiar a uneia dintre obligațiile sale sau în cazul dispariției ori al încetării uneia dintre condițiile de acordare a sprijinului, imputabilă beneficiarului acestor condiții generale.
  - E.2. IFAP poate de asemenea să modifice unilateral prezenta convenție în ceea ce privește cuantumul sprijinului în cazul în care se constată anumite circumstanțe și condiții care justifică acest lucru în raport cu realizarea investiției sau cu condițiile de întreținere a pădurii.
  - E.3. Primele de întreținere și pentru pierderile de venit se reduc printre altele în cazul distrugerii parțiale a pădurii, în funcție de suprafața distrusă, cu condiția ca distrugerea să se datoreze unei cauze neimputabile beneficiarului.”
- 16 În cursul anului 2006, IFAP a constatat că trei dintre cele cinci parcele vizate de convenția menționată la punctul anterior nu îndeplineau cerința privind densitatea minimă a arboretului. Prin urmare, printr-o decizie din 11 septembrie 2006, IFAP a dispus, în conformitate cu clauza E.2. din condițiile generale, modificarea unilaterală a convenției și a solicitat rambursarea unei sume principale de 3 992,08 euro, majorată cu dobânzile legale, corespunzătoare diferenței

dintre, pe de o parte, primele de întreținere și pentru pierderile de venit plătite nejustificat pentru aceste trei parcele pentru anii 1998 și 1999 și, pe de altă parte, primele de întreținere și pentru pierderile de venit care trebuiau plătite pentru celelalte două parcele pentru anii 2003-2005. În schimb, IFAP nu a repus în discuție sprijinul inițial destinat acoperirii costurilor de împădurire, plătit în funcție de eforturile depuse de CS pentru împădurirea parcelelor menționate.

- 17 CS a contestat această decizie la Tribunal Administrativo de Círculo de Lisboa (Tribunalul Administrativ Districtual din Lisabona, Portugalia), explicând că depusese toate eforturile pentru ca arboretul să aibă densitatea cerută din punct de vedere legal și că nerespectarea acestei cerințe nu se datora unei culpe din partea sa, ci unor condiții climatice nefavorabile.
- 18 Prin hotărârea din 26 mai 2017, această instanță a anulat decizia din 11 septembrie 2006 după ce a constatat că primele pentru pierderile de venit aferente anilor 1998 și 1999 nu fuseseră percepute nejustificat de CS. Instanța menționată a obligat IFAP la plata primelor pentru pierderile de venit aferente anilor 2003-2005 și a primelor de întreținere aferente anilor 2003 și 2004.
- 19 IFAP a declarat apel împotriva acestei hotărâri la Tribunal Central Administrativo do Sul (Tribunalul Central Administrativ Sud, Portugalia). Prin hotărârea din 9 mai 2019, această instanță a respins apelul, statuând că cerința densității minime a arboretului constituia o obligație de mijloace, iar nu de rezultat și că, în consecință, revenea IFAP, pentru a putea solicita rambursarea primelor, sarcina de a stabili existența unei greșeli săvârșite de CS în ceea ce privește mijloacele utilizate.
- 20 IFAP a declarat recurs la Supremo Tribunal Administrativo (Curtea Administrativă Supremă, Portugalia), instanța de trimitere.
- 21 Această instanță are îndoieli în ceea ce privește conformitatea articolului 7 litera b) din Ordinul ministerial nr. 199/94 cu normele și cu principiile generale ale Uniunii.
- 22 În primul rând, ea ridică problema dacă cerința densității minime a arboretului prevăzută de dispoziția menționată trebuie analizată ca o obligație de mijloace sau ca o obligație de rezultat. În această privință, instanța de trimitere are îndoieli cu privire la interpretarea reținută de instanța de apel potrivit căreia plata primelor de întreținere și pentru pierderile de venit este datorată întotdeauna atunci când beneficiarul a împădurit terenul și a depus toate eforturile pentru a respecta această cerință.
- 23 În al doilea rând, presupunând că cerința menționată constituie o obligație de rezultat, Supremo Tribunal Administrativo (Curtea Administrativă Supremă) ridică problema conformității programului instituit de legiuitorul portughez cu principiul proporționalității. Mai precis, această instanță urmărește să afle dacă principiul proporționalității se opune interpretării articolelor 7 și 26 din Ordinul ministerial nr. 199/94 în temeiul căreia distrugerea parțială a unui arboret ca urmare a apariției unor condiții climatice nefavorabile în cursul anilor care urmează celui în care s-a efectuat evaluarea plantării determină plata parțială a primelor (pentru parcelele care respectă cerința densității minime), în timp ce apariția unor condiții climatice similare chiar în cursul anului evaluării, care produc aceleași efecte, determină pierderea totală a dreptului la prime.
- 24 În al treilea și ultimul rând, instanța de trimitere menționează faptul că regimul instituit inițial prin Ordinul ministerial nr. 199/94 a fost modificat în cursul anului 2012, ceea ce ar fi de natură să pună la îndoială proporționalitatea regimului inițial. Astfel, aceste modificări ar consta în reducerea pragului de densitate minimă a arboretului impus în anexa C, precum și în modificarea

regimului de „totul sau nimic” existent până atunci pentru atribuirea primelor în funcție de numărul de răsaduri în anul următor celui al plantării. Respectarea densităților minime de arboret ar fi din acel moment apreciată în cursul anului care urmează finalizării investiției și în timpul acordării primei de întreținere. În plus, în cazurile în care rásadurile ar fi distruse din cauze neimputabile beneficiarului, această nouă reglementare ar prevedea că primele continuă să fie plătite pentru partea referitoare la parcela care rămâne în bune condiții vegetale.

25 În aceste condiții, Supremo Tribunal Administrativo (Curtea Administrativă Supremă) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Se pot considera datorate costurile de întreținere și primele pentru pierderile de venit prevăzute la articolul 3 primul paragraf literele (b) și (c) din Regulamentul [nr. 2080/92] în cazul în care beneficiarul dovedește că nu a îndeplinit condițiile de împădurire impuse de programul național de sprijin din motive independente de voința sa, în condițiile în care a depus toate eforturile posibile pentru a le respecta?

2) Este conformă cu dispozițiile dreptului Uniunii soluția care rezultă din interpretarea coroborată a articolului 7 litera b) și a articolului 26 din [Ordinul ministerial 199/94] potrivit căreia condiții climatice nefavorabile în anii următori anului de evaluare (care este anul ulterior celui al plantării) determină plata parțială a primelor, în timp ce obținerea acelorași rezultate în aceleași condiții climatice nefavorabile în anul ulterior plantării determină pierderea totală a dreptului la prime?

3) Trebuie să se considere că soluția prevăzută [la articolul 7 litera b)] din Ordinul ministerial 199/94, care are ca rezultat pierderea totală de către beneficiar a dreptului la prima de întreținere și la prima pentru pierderile de venit în cazul în care nu se obține densitatea arboretului forestier prevăzută în anexa C la ordinul ministerial menționat, fără a fi posibilă o reducere proporțională a plății acestor prime în cazul în care rezultatul poate fi imputat unor cauze externe, precum clima, este contrară principiului proporționalității ca principiu general al dreptului Uniunii, astfel cum pare să rezulte (*ab contrario sensu*) din Hotărârea din 30 martie 2017, *Lingurár* (C-315/16, EU:C:2017:244, punctele 29 și 35)?”

Cu privire la întrebările preliminare

26 Prin intermediul celor trei întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 3 primul paragraf literele (b) și (c) din Regulamentul nr. 2080/92 și principiul proporționalității trebuie interpretate în sensul că se opun obligației beneficiarului unor prime de întreținere și al unor prime pentru pierderile de venit, plătite în temeiul unui angajament multianual privind împădurirea unor terenuri agricole la care a subscris, de a rambursa aceste prime în cazul în care o condiție de acordare stabilită de reglementarea națională, referitoare la prezența unei densități minime a arboretului forestier, nu este îndeplinită în cursul executării angajamentului menționat ca urmare a apariției unor condiții climatice nefavorabile.

27 Cu titlu introductiv, trebuie să se observe că, astfel cum reiese din articolul 1 din Regulamentul nr. 2080/92, interpretat în lumina primului, al celui de al doilea și al celui de al treilea considerent ale respectivului regulament, acesta a instituit o schemă de sprijin pentru împădurirea terenurilor agricole menită printre altele să promoveze o utilizare alternativă a terenurilor agricole prin împădurire, permițând în același timp dezvoltarea unor activități forestiere în exploatațiile

agricole, să contribuie la o gestionare a spațiului natural compatibilă într-o mai mare măsură cu echilibrul mediului, să combată efectul de seră, să absoarbă dioxidul de carbon, precum și să contribuie pe termen lung la ameliorarea resurselor silvice.

- 28 Astfel, regulamentul menționat urmărește obiective de politică agricolă care vizează susținerea filierei silvicole, precum și un obiectiv de protecție a mediului, obiective care prezintă, prin natura lor, o dimensiune multianuală și impun realizarea unei împăduriri efective și durabile a terenurilor agricole.
- 29 În acest cadru, în primul rând, din articolul 2 alineatul (1) literele (b) și (c) din același regulament reiese că schema de sprijin pentru împădurirea terenurilor agricole instituită de acesta poate cuprinde printre altele o primă anuală destinată să acopere costurile întreținerii suprafețelor împădurite în primii cinci ani și o primă anuală destinată compensării pierderilor de venit rezultate din împădurirea suprafețelor agricole, aceste prime fiind plătite „per hectar împădurit”.
- 30 În continuare, articolul 3 primul paragraf literele (b) și (c) din Regulamentul nr. 2080/92 se limitează să stabilească cuantumul maxime eligibile ale acestor prime în funcție de suprafața împăduririi (în hectare), precum și perioada maximă în care pot fi plătite aceste prime. În această privință, în timp ce litera (b) a primului paragraf al articolului respectiv, interpretată în lumina celui de al cincilea considerent al regulamentului menționat, prevede că plata primelor de întreținere poate fi eșalonată pe o perioadă de cinci ani, cu condiția să se asigure întreținerea noilor arboreturi, litera (c) a paragrafului menționat prevede că prima pentru pierderile de venit poate fi acordată pentru o perioadă maximă de 20 de ani de la împădurirea inițială.
- 31 În ceea ce privește articolul 4 alineatul (1) din regulamentul menționat, acesta încredințează statelor membre sarcina de a pune în aplicare respectiva schemă de sprijin prin intermediul unor programe multianuale naționale sau regionale ale căror modalități le stabilesc. În acest cadru, statele membre stabilesc în special cuantumul și durata sprijinului în funcție de cheltuielile reale de împădurire și de întreținerea speciilor sau a tipurilor de arbori utilizați pentru împădurire sau în funcție de pierderile de venit, precum și condițiile de acordare a sprijinului privind împădurirea.
- 32 Din coroborarea acestor dispoziții rezultă că, deși Regulamentul nr. 2080/92 nu stabilește în mod direct condițiile cărora le este subordonată acordarea diferitelor prime pentru împădurire, acesta condiționează acordarea respectivelor prime de împădurirea efectivă a suprafețelor incluse în angajament pe toată durata acestuia.
- 33 Prin urmare, simpla constatare că nu este îndeplinită o condiție de acordare a primelor de întreținere și a primelor pentru pierderile de venit este suficientă pentru a face ca acordarea acestor prime să fie nejustificată și, prin urmare, lipsită de temei legal. În consecință, nu pot fi considerate ca fiind datorate astfel de prime care au fost plătite, chiar dacă beneficiarul a depus toate eforturile posibile pentru a îndeplini cerința unei densități minime de arboret precum cea prevăzută la articolul 7 litera b) din Ordinul ministerial nr. 199/94.
- 34 Această interpretare este confirmată de obiectivele urmărite de Regulamentul nr. 2080/92, astfel cum au fost amintite la punctele 27 și 28 din prezenta hotărâre. Astfel, sprijinul pentru filiera silvicolă, precum și protecția mediului, care se înscrie în perspectiva mai generală a combaterii efectului de seră prin absorbția dioxidului de carbon, impun realizarea împăduririi efective a terenurilor agricole.

- 35 Interpretarea menționată este de asemenea susținută de economia sistemului care stă la baza Regulamentului nr. 2080/92. Astfel, pe de o parte, încredințând statelor membre, conform articolului 4 alineatul (1) din acest regulament, sarcina de a stabili în programele lor multianuale condițiile de acordare a sprijinului pentru împădurire și, pe de altă parte, recunoscând acestor state, în temeiul articolului 4 alineatul (2) din regulamentul menționat, în cadrul planurilor zonale de împădurire, posibilitatea de a ține seama de diversitatea situațiilor de mediu și de a selecționa speciile de arbori adaptate la condițiile geografice și hidrografice locale, legiuitorul Uniunii a intenționat să nu condiționeze reușita operațiunilor de împădurire exclusiv de diligența beneficiarului.
- 36 Rezultă de aici că reglementarea Uniunii impune ca condițiile de acordare a unui sprijin pentru împădurire să fie îndeplinite pe toată durata executării unui angajament multianual pentru ca primele de întreținere și pentru pierderile de venit să fie plătite în mod corespunzător, fără ca beneficiarul acestor prime să poată justifica o neîndeplinire a uneia dintre aceste condiții, precum cerința densității minime a arboretului, prin demonstrarea simplei sale diligențe.
- 37 În aceste condiții, în al doilea rând, trebuie arătat că Regulamentul nr. 2080/92 nu conține nicio dispoziție referitoare la consecințele care trebuie deduse din neîndeplinirea uneia dintre condițiile de acordare a primelor prevăzute la articolul 2 din acest regulament, în special atunci când această neîndeplinire a obligațiilor rezultă dintr-un caz de forță majoră.
- 38 Cu toate acestea, potrivit unei jurisprudențe constante, chiar în lipsa unei dispoziții explicite în reglementarea aplicabilă, rămâne posibil ca beneficiarul primelor să invoce survenirea unui caz de forță majoră (a se vedea în acest sens Hotărârea din 19 aprilie 1988, Inter-Kom, 71/87, EU:C:1988:186, punctele 10 și 15, precum și Hotărârea din 7 decembrie 1993, Huygen și alții, C-12/92, EU:C:1993:914, punctul 31).
- 39 În domeniul reglementării agricole, deși noțiunea de „forță majoră” nu presupune o imposibilitate absolută, ea impune totuși ca neîndeplinirea unei condiții de acordare a unui sprijin să fie cauzată de împrejurări străine operatorului în cauză, neobișnuite și imprevizibile, ale căror consecințe nu au putut fi evitate, în pofida tuturor diligențelor depuse (a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 decembrie 2015, Szemerey, C-330/14, EU:C:2015:826, punctul 58). În plus, ca excepție, aceasta este de strictă interpretare.
- 40 În măsura în care stabilirea existenței acestor împrejurări constituie o apreciere de fapt, revine instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă litigiul principal prezintă aceste caracteristici.
- 41 În speță, din decizia de trimitere reiese, pe de o parte, că această instanță a stabilit, într-un mod general, că condițiile climatice nefavorabile invocate de CS se datorau unor împrejurări străine acestuia din urmă și, pe de altă parte, că aceasta, în pofida tuturor diligențelor de care a dat dovadă, nu a putut să evite consecințele respectivelor condiții climatice asupra arboretului parcelelor. Cu toate acestea, pentru a reține calificarea drept „forță majoră” în sensul dreptului Uniunii, revine tot instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă împrejurările menționate erau neobișnuite și imprevizibile.
- 42 De asemenea, numai un eveniment care prezintă caracteristicile forței majore, și anume care are un caracter neobișnuit și imprevizibil, ar putea exonera beneficiarul de obligația sa de a rambursa sprijinul primit ca urmare a încălcării cerinței densității minime a arboretului.

- 43 În al treilea rând, în ceea ce privește aspectul dacă, astfel cum solicită instanța de trimitere, principiul proporționalității se opune unei reglementări naționale precum articolul 7 litera b) din Ordinul ministerial nr. 199/94, trebuie precizat că Regulamentul nr. 2080/92 nu conține nicio dispoziție care să confere unui stat membru posibilitatea de a reduce în mod proporțional plata acestor prime în funcție de apariția unor împrejurări exterioare beneficiarului. Reiese însă dintr-o jurisprudență constantă că dispozițiile naționale adoptate în cadrul exercitării de către un stat membru a competenței sale în materie de punere în aplicare a reglementării Uniunii trebuie să respecte principiile generale ale Uniunii, printre care figurează principiul proporționalității (Hotărârea din 28 octombrie 2010, SGS Belgium și alții, C-367/09, EU:C:2010:648, punctul 40). Acesta impune ca mijloacele instituite de o dispoziție națională să fie apte să realizeze obiectivul urmărit și să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea acestuia (Hotărârea din 7 aprilie 2022, Avio Lucos, C-176/20, EU:C:2022:274, punctul 42).
- 44 Or, ținând seama de considerațiile care figurează la punctele 33 și 42 din prezenta hotărâre, potrivit cărora beneficiarul primelor de întreținere și pentru pierderile de venit nu poate justifica neîndeplinirea uneia dintre condițiile de acordare a acestor prime, precum cerința densității minime a arboretului, decât prin demonstrarea apariției unui eveniment de forță majoră, nu se poate considera că o practică națională care, precum în speță, impune rambursarea totală a primelor corespunzătoare suprafețelor care nu respectă o asemenea cerință încalcă principiul proporționalității. Dimpotrivă, această practică se limitează să asigure în mod adecvat și necesar că sprijinul pentru împădurire finanțează operațiuni conforme cu programul de împădurire în cauză.
- 45 Astfel, reiese dintr-o jurisprudență constantă a Curții că beneficiarul unui sprijin este obligat, în cazul nerespectării uneia dintre condițiile de acordare a acestui sprijin, să ramburseze totalitatea sumelor deja plătite care se raportează la acesta, fără ca principiul proporționalității să poată împiedica această obligație de rambursare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 mai 2016, Ezernieki, C-273/15, EU:C:2016:364, punctele 41-46 și jurisprudența citată).
- 46 Argumentația întemeiată pe Hotărârea din 30 martie 2017, Lingurár (C-315/16, EU:C:2017:244), nu poate repune în discuție interpretarea menționată. Într-adevăr, această hotărâre se înscrie într-un context juridic diferit în care Curtea trebuia să interpreteze dispozițiile Regulamentul (CE) nr. 1698/2005 al Consiliului din 20 septembrie 2005 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală acordat din Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR) (JO 2005, L 277, p. 1, Ediție specială, 03/vol. 66, p. 101). În această hotărâre, Curții i s-a solicitat să stabilească dacă plata unor indemnizații compensatorii în cadrul rețelei Natura 2000 putea fi refuzată în totalitate unui particular atunci când suprafața pentru care era formulată cererea de sprijin aparținea într-o proporție infimă unui stat membru și în condițiile în care acest regulament impunea ca sprijinul să nu fie acordat decât pentru suprafețele care sunt proprietatea unor particulari. Or, după ce a arătat, la punctul 29 din această hotărâre, că dispozițiile naționale adoptate în cadrul exercitării de către acest stat membru a competenței sale de punere în aplicare a reglementării Uniunii trebuie să respecte principiul proporționalității, Curtea a statuat, la punctele 30, 33 și 35 din hotărârea menționată, că reglementarea națională care exclude complet de la beneficiul sprijinului Natura 2000 o zonă forestieră ca urmare a prezenței unei suprafețe aparținând statului menționat nu reflectă în mod proporțional realitatea relațiilor de proprietate și încalcă acest principiu din moment ce plățile în discuție trebuiau să fie efectuate per hectar de suprafață forestieră.

- 47 Astfel, principiul proporționalității nu se opune unei reglementări naționale care prevede pierderea totală a dreptului la prime de întreținere și pentru pierderile de venit atunci când una dintre condițiile de acordare a acestor prime nu este îndeplinită ca urmare a apariției unor împrejurări exterioare beneficiarului care nu prezintă caracteristicile unui caz de forță majoră.
- 48 În al patrulea și ultimul rând, instanța de trimitere ridică problema dacă principiul proporționalității se opune interpretării articolelor 7 și 26 din Ordinul ministerial nr. 199/94 potrivit căreia distrugerea parțială a unui arboret ca urmare a apariției unor condiții climatice nefavorabile în cursul anilor care urmează celui în care s-a efectuat evaluarea plantării determină plata parțială a primelor (pentru parcelele care respectă cerința densității minime), în timp ce apariția unor condiții climatice similare chiar în cursul anului evaluării, care produc aceleași efecte, determină pierderea totală a dreptului la prime.
- 49 Având în vedere libertatea de care dispun statele membre pentru punerea în aplicare a programului de sprijin, astfel cum este prevăzută la articolul 4 din Regulamentul nr. 2080/92, nimic nu se opune ca un stat membru să stabilească o condiție de acordare de natura celei care figurează la articolul 7 litera b) din Ordinul ministerial nr. 199/94 și să stabilească momentul în care această condiție este respectată în cursul anului următor celui în care are loc plantarea.
- 50 Pe de altă parte, nicio dispoziție din Regulamentul nr. 2080/92 nu se opune unei dispoziții naționale precum articolul 26 din acest ordin ministerial, care prevede că, atunci când o parte din arboret este distrusă din motive care nu sunt imputabile beneficiarului, primele continuă să fie plătite pentru parcela care rămâne în bune condiții vegetale, din moment ce această dispoziție se limitează să condiționeze plata primelor de menținerea respectării cerinței privind densitatea minimă a arboretului și urmărește să evite pierderea totală a drepturilor la primele de întreținere și pentru pierderile de venit în cazul distrugerii parțiale a arboretului.
- 51 Având în vedere ansamblul motivelor care precedă, trebuie să se răspundă la întrebările adresate că articolul 3 primul paragraf literele (b) și (c) din Regulamentul nr. 2080/92 și principiul proporționalității trebuie interpretate în sensul că nu se opun obligației beneficiarului unor prime de întreținere și al unor prime pentru pierderile de venit plătite în temeiul unui angajament multianual privind împădurirea unor terenuri agricole la care a subscris de a rambursa aceste prime în cazul în care o condiție de acordare stabilită de reglementarea națională, referitoare la prezența unei densități minime a arboretului forestier, nu este îndeplinită în cursul executării angajamentului menționat ca urmare a apariției unor condiții climatice nefavorabile.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 52 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară:

Articolul 3 primul paragraf literele (b) și (c) din Regulamentul (CEE) nr. 2080/92 al Consiliului din 30 iunie 1992 de instituire a unei scheme de sprijin comunitare pentru măsuri forestiere în agricultură și principiul proporționalității

trebuie interpretate în sensul că

nu se opun obligației beneficiarului unor prime de întreținere și al unor prime pentru pierderile de venit plătite în temeiul unui angajament multianual privind împădurirea unor terenuri agricole la care a subscris de a rambursa aceste prime în cazul în care o condiție de acordare stabilită de reglementarea națională, referitoare la prezența unei densități minime a arboretului forestier, nu este îndeplinită în cursul executării angajamentului menționat ca urmare a apariției unor condiții climatice nefavorabile.

Semnături